

Verslag Klankbordgroep Kennisplatform EMV

Datum:	09 maart 2022	Aantal blz:	10
Aanvang:	14.00 uur – 16.00 uur	Bijlagen:	presentaties
Vergaderlocatie:	RIVM te Bilthoven en online	Referentie:	KBG KP-EMV 2022

Aanwezige deelnemers

RIVM; *Stralingsbewust Info/Wonen*; NVMBR; *Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*; T-Mobile; *Monet Mobiele Netwerkoperators Nederland*; VNG; *EMC-ESD Vereniging*; Stichting EHS; TNO; Vakbond defensiepersoneel ACOM; *Ministerie van Economische Zaken*; Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid; *Gezondheidsraad*; Alliander; FNV; Universiteit Utrecht, IRAS; KPN; TenneT

Aanwezig vanuit Kennisplatform EMV

Bestuursvoorzitter; *Algemeen Secretaris*; Voorzitter Wetenschapsforum; *Voorzitter Communicatieforum*

Overige uitgenodigde deelnemende organisaties

ACOM; *Arbo Unie B.V.*; CPLD Vereniging; *DARE!!*; Enexis; *Erasmus Medisch Centrum*; FHI; *IVCB*; LVNL; *Ministerie van Defensie*; *Monet Mobiele Netwerkoperators Nederland*; *NL Digital*; *Netbeheer Nederland*; Universiteit Twente; *Telfort*; VU Medisch Centrum.

Aanwezige toehoorders

secretaris Communicatieforum KP-EMV; *secretaris Wetenschapsforum KP-EMV*; plv alg. secretaris KP EMV; *ZonMW*; DNV; *Stichting EHS*; KPN; *RIVM*; Agentschap Telecom; *NVMBR*; Kivits Research; *projectondersteuner KP EMV*

Overige uitgenodigde toehoorders / belangstellenden

Boerderij Anders; *CHB Nederland*; Milieu Centraal; *Quicknet*; Stop UMTS; *TU Delft*; UMC Utrecht; *Wageningen Universiteit*; Erasmus Universiteit

---

1. Opening / Mededelingen

Opening en welkom voor allen in de zaal en online.
De meegestuurde 'Handvatten voor een goed gesprek' worden kort doorgenomen.
Vervolgens wordt de agenda kort toegelicht.
De deelnemers stellen zich voor.

2. Activiteiten in 2021

De Algemeen Secretaris (AS) geeft een presentatie met een toelichting op de activiteiten van het Kennisplatform van het afgelopen jaar. De werkzaamheden waren ingedeeld in twee verschillende pijlers, laagfrequente EMV en radiofrequente EMV.

Laagfrequente EMV

Er is een Eerste Indruk geschreven over een publicatie over de samenhang tussen magneetvelden van hoogspanningslijnen en leukemie bij kinderen; de onderzoekers gaven aan dat het risico op leukemie door magneetvelden in de loop der jaren afnam en in recente studies zelfs nul was. Het Kennisplatform vindt dat door de kleine groep kinderen met relatief hoge blootstelling deze conclusie niet gerechtvaardigd is.

Er is een nieuwsbericht opgesteld bij het rapport van Bureau Lysias in de voorbereiding naar het nieuwe voorzorgbeleid elektriciteitsvoorziening.

Radiofrequente EMV

Op de website zijn nieuwe Q&A's geplaatst over Wifi en Wifi-6.

Nieuwe Q&A's over EMV en bijen en over EMV van radar zijn vergevorderd, worden binnenkort op de website geplaatst.

Er is een Eerste Indruk geschreven over de 'tussenstand' in het COSMOS-onderzoek, specifiek over onderzoek naar gezondheidseffecten. In deze onderzoeken is geen samenhang gevonden tussen de straling van mobiele telefoons en hoofdpijn, oorsuizen, gehoorproblemen en slaapkwaliteit.

Een Eerste Indruk is opgesteld, waarin het Kennisplatform vraagtekens plaatst bij een rapport waarin geconcludeerd wordt dat mobiele telefonie 'waarschijnlijk kankerverwekkend' is.

Algemene informatie op de website

Er zijn nieuwe Q&A's over het voorzorgsbeginsel opgenomen, op verzoek van een aantal gemeenten via de VNG.

Er is een nieuwe Q&A over metalen voorwerpen op of tegen het lichaam geplaatst, naar aanleiding van vragen over bijvoorbeeld pocketveringmatrassen of sieraden.

Voorts wordt voortdurend gewerkt aan de website. De weergave op mobiele telefoons is grondig verbeterd en nog steeds in bewerking. De website is aangevuld met de nieuwe hierboven genoemde stukken. In 2021 hebben ruim 112.000 mensen de website bezocht.

Ook heeft het Kennisplatform bijgedragen aan verschillende cursussen en zijn presentaties en toelichtingen gegeven.

Het Kennisplatform ontvangt veel vragen zowel via mail als telefonisch, veelal van burgers, maar ook van professionals en vanuit de media.

Binnen het Kennisplatform wordt gewerkt aan een beschouwing van de huidige rollen en de mogelijke toekomstige rollen. Hierover zijn nog geen concrete besluiten, maar zodra dat concreter is zal het Kennisplatform daarover berichten.

3. **Concept-Jaarplan 2022**

De AS presenteert een toelichting op het concept jaarplan voor 2022 dat de aanwezigen was toegestuurd.

Aan de Klankbordgroep wordt gevraagd of het Kennisplatform hiermee de juiste onderwerpen kiest en of belangrijke onderwerpen worden gemist.

De maatschappij staat voor een aantal grote transitie op gebied van EMV, zoals de digitale transitie en de energietransitie. Er komen steeds meer bronnen van EMV, waar mensen vragen over kunnen hebben. Het Kennisplatform probeert hier zo goed mogelijk op te anticiperen.

De activiteiten voor 2022 zijn ingedeeld in drie typen: nieuwe informatie op de website, het duiden van nieuwe ontwikkelingen waarover we informatie kunnen geven en overige activiteiten.

Nieuwe informatie op de website is voorzien voor:

- * Q&A Wetenschappelijke onderzoeksmethoden
Het bestaande Kennisbericht wat nog steeds up-to-date is, maar voor velen moeilijk leesbaar blijkt, wordt bewerkt.
- * Q&A Thuisbatterijen/buurtbatterijen
De energietransitie vraagt naast een uitbreiding van bijvoorbeeld zonneparken ook opslag van elektriciteit in batterijsystemen.
- * Q&A Wetenschappelijke basis van blootstellingslimieten
Regelmatig wordt de vraag gesteld waarop de blootstellingslimieten zijn gebaseerd.
- * Q&A Effecten op flora en fauna
Na de Q&A over bijen en andere insecten, ontvangt het Kennisplatform ook vragen over de mogelijke effecten op andere fauna en op flora. In 2022 wordt verkend of we hier nader aandacht aan gaan besteden.

Het duiden van nieuwe ontwikkelingen betreft naar verwachting:

- * Een WHO-publicatie met een systematische review over gezondheidseffecten van 5G. Deze analyse van wetenschappelijke gegevens gaat verder dan het advies van de Gezondheidsraad.
- * De Gezondheidsraad brengt in 2022 twee adviezen uit over laagfrequente velden in relatie tot neurologische aandoeningen en kanker bij volwassenen.
- * De ICNIRP 2020 blootstellingslimieten voor radiofrequente velden worden naar verwachting in 2022 opgenomen in de telecomwet via een AMvB.
De informatie op de website van het Kennisplatform wordt daarop aangepast.
- * Het nieuwe voorzorgbeleid elektriciteitsvoorziening.
Dit wordt al langere tijd verwacht.
Zodra de contouren duidelijk worden, zal veel informatie op de website moeten worden aangepast of vernieuwd, o.a. in de vorm van Q&A's. Hoeveel impact deze veranderingen hebben, is nu nog niet te zeggen.
- * Opstellen van Eerste Indrukken en nieuwsberichten over publicaties in 2022.

Overig activiteiten:

- * Verder verbeteren van de website. Actualiseren van de informatie. Infographics en monitoren van zoekgedrag bezoekers zijn daarbij aandachtspunten.
- * Organiseren bijeenkomst Klankbordgroep.
- * Reflectie op mogelijke toekomstige rollen van het Kennisplatform.
- * Bijeenkomsten van bestuur en fora.
- * Bijdragen aan cursussen, presentaties tijdens bijeenkomsten.

* Beantwoorden van vragen via mail of telefoon, vanuit professionals, burgers en media.

Ter informatie: het telefoonnummer van het Kennisplatform is vernieuwd: 088-6897111. Dit nummer staat ook op de website. Het oude nummer is nog bereikbaar, maar zal in de loop van 2022 vervallen.

Vragen of opmerkingen over het concept jaarplan

De Stichting EHS geeft aan dat onder de geplande bijeenkomsten wordt genoemd dat voor specifieke onderwerpen denkgroepen kunnen worden georganiseerd.

In het verleden zijn er twee succesvolle denkgroepen rond elektrogevoeligheid geweest. De grote kracht was dat mensen uit de praktijk en de wetenschap bij elkaar kwamen; een win-win-situatie.

Voorstel om het ook over gezondheidseffecten te hebben buiten het geschetste kader, over technische aspecten. Het initiatief hiervan kan ook bij de Stichting EHS liggen, waarbij het Kennisplatform regelmatig aansluit.

Reactie Bestuursvoorzitter: dit moeten we intern bespreken met de voorzitters van de fora, omdat we hierin ook afhankelijk zijn van het beschikbare budget. Onze financiële situatie is niet veranderd de laatste paar jaar. Dat maakt het heel lastig om onze taken uit te breiden. Dit geldt zowel voor de capaciteit als de financiën.

Reactie van de voorzitter WF: we willen het graag proberen, maar ook geen onterechte verwachtingen schetsen. Samen met de voorzitter CF is het goed om dit gesprek te openen en te kijken wat we met de huidige middelen en mogelijkheden kunnen realiseren. Het pad via de Wetenschapsagenda wat vorig jaar al is geopend, is nog steeds een goede route. Mochten mensen nu of later willen melden, dan verzoek om dit kenbaar te maken.

Reactie namens Stichting EHS: zijn er mensen die belangstelling hebben voor die denkgroepen?

Reactie van de voorzitter CF: getuige het feit dat de denkgroepen in het concept jaarplan staan, leeft die wens ook bij het Kennisplatform en het bestuur. De precieze invulling is nog niet duidelijk. Maar we kunnen zeker kijken wat binnen de huidige financiering kan. Als het budget verruimt, zal dit een van de eerste dingen zijn die we oppakken.

Besluit: de voorzitters van CF en WF maken een afspraak met de Stichting EHS om doel en vraagstelling door te spreken en koppelen de uitkomsten hiervan tussentijds naar de Klankbordgroep terug. Daarbij de kanttekening dat we ook reëel moeten zijn dat het budget van het Kennisplatform op dit moment weinig ruimte biedt.

N.B.: Als het initiatief bij de Stichting EHS ligt, kan daar niet het logo van het Kennisplatform aan worden gehangen.

Stichting EHS stelt het rapport aan de orde, dat vanuit de EU commissie is verschenen over de onafhankelijkheid van ICNIRP.

Voorstel: laat het Kennisplatform een Eerste Indruk schrijven over dat rapport.

Reactie Gezondheidsraad: het gaat hier om een slecht rapport, het slaat de plank nogal mis. ICNIRP heeft daarom een publicatie geschreven, die een dezer dagen zal verschijnen op de website van Health Physics. Hierin wordt uitgelegd wat ICNIRP precies is en doet en hoe het zit met de onafhankelijkheid.

Reactie Stichting EHS: is van mening dat het dan ICNIRP zelf is die wat gaat zeggen over haar eigen afhankelijkheid.

Besluit: de voorzitter van het WF zal met de collega's in het WF hierover afstemmen.

Gezondheidsraad meldt: een aanvulling op het conceptjaarplan 2022 over het review van de WHO.

Dit review betreft niet alleen 5G, maar is breder en gaat over alle aspecten van het hele spectrum van radiofrequente velden.

Overigens zullen de twee Gezondheidsraad-adviezen over hoogspanningslijnen en neurodegeneratieve ziekten en kanker bij volwassenen, tegelijkertijd en voor 1 juli 2022 worden uitgebracht.

4. Politieke verantwoordelijkheid EMV-dossier

De AS licht toe dat dit punt is geagendeerd naar aanleiding van de vraag vanuit één van de KBG-deelnemers: bij welk ministerie is de verantwoordelijkheid voor het EMV-dossier belegd.

Tot enkele jaren terug voerde het Ministerie van IenW de overall coördinatie, tot zij besloten dit niet langer te doen. Sindsdien is echter vanuit het kabinet geen besluit genomen welk ministerie de coördinatie vervolgens op zich neemt. Zolang er geen besluit op kabinetsniveau over de overall coördinatie is, blijft deze patstelling in stand.

De onderwerpen rond EMV zijn nu flink versnipperd, de belangrijkste betrokken ministeries:

EZK: heeft wel de coördinatie voor de typische EZK-onderwerpen te weten de elektrische infrastructuur en de telecom opgepakt.

Voor andere EMV-onderwerpen, zoals de blootstellingslimieten en andere gezondheids-gerelateerde onderwerpen neemt EZK de coördinatie niet op zich. Wel worden de ICNIRP-blootstellingslimieten voor radiofrequente velden dit jaar vastgelegd in een AMvB onder de Telecomwet.

BZK: de rijksinpassingsplannen voor nieuwe hoogspanningslijnen vallen onder de ministeries van BZK en EZK gezamenlijk. Binnen BZK gaat de DG Bestuur, Ruimte en Wonen over energietransitie en Omgevingswet.

SZW: gaat over arbeidsomstandigheden, veilig werken in de buurt van bronnen van EMV met mogelijk hoge blootstelling.

VWS: link met Volksgezondheid.

I&W: het algemene risicobeleid (ook EMV-blootstellingslimieten) valt binnen de DG Milieu en Internationaal.

Defensie: bij bescherming van militairen en burgerpersoneel van Defensie zijn in ieder geval het Marinebedrijf en het CEAG (Coördinatiecentrum Expertise Arbeidsomstandigheden en Gezondheid van Defensie Gezondheidszorg Organisatie) betrokken.

Voor Herijking voorzorgbeleid magneetvelden bestaan een interdepartementale werkgroep en een interdepartementale stuurgroep van EZK, VWS en BZK.

IenW is per 1 maart 2022 niet meer bij de werkgroep betrokken.

Voor alle duidelijkheid meldt de AS dat het Kennisplatform momenteel wordt gefinancierd middels een onderlinge afspraak van EZK, VWS en BZK. Het Kennisplatform vindt het echter belangrijk dat over de overall coördinatie duidelijkheid komt, niet alleen voor het Kennisplatform zelf maar ook voor de maatschappij.

De **Bestuursvoorzitter** vraagt de aanwezige deelnemers van de ministeries een reactie te geven op dit onderwerp en de discussie.

Reactie **EZK**: lenW is nog steeds beleidsverantwoordelijk en coördinerend voor **EMV**, maar EMV loopt door alle genoemde ministeries heen.

De Bestuursvoorzitter geeft aan dat de DG van lenW drie jaar geleden heeft aangekondigd dat lenW de handen van het EMV-dossier af trok.

De Bestuursvoorzitter geeft aan altijd het gevoel te hebben gehad goed te zijn behandeld door EZK als het gaat om de financiering. Voor de Rijksoverheid is het budget van 600.000 Euro een zeer klein deel is van de overheidsbegroting. Voorts is duidelijk: wanneer wij van het Kennisplatform niet weten wie eindverantwoordelijk is voor EMV, dan weet de maatschappij (zoals politici, gemeenten en belangenverenigingen) het waarschijnlijk ook niet.

VWS: de deelnemer van EZK heeft het goed samengevat, veel meer kan er op dit moment niet over worden gezegd. Ook voor de aanwezige ministerieel vertegenwoordigers is dit een lastige situatie.

SZW geeft aan te begrijpen dat de indruk is gewekt dat EZK verantwoordelijk zou zijn. Veel van de Kamervragen over EMV zijn de laatste jaren door EZK beantwoord. Dit heeft onduidelijkheid gegeven over de coördinerende rol. De afgelopen jaren heeft een coördinerend departement ontbroken.

De **AS** geeft aan nooit te hebben gesteld dat de coördinatie bij EZK ligt. lenW wil de coördinatie niet; dat is de patstelling.

De **Gezondheidsraad (GR)** geeft aan voor de Commissie EMV met hetzelfde probleem te kampen, namelijk niet te weten welk ministerie verantwoordelijk is voor het dossier EMV. In 2014 heeft lenW de adviesvraag over hoogspanningslijnen neergelegd bij de GR. De GR weet niet welk ministerie nu verantwoordelijk is en waar het antwoord naar toe moet. Met hun contactpersonen heeft de GR hier een paar weken geleden nog contact over gehad, maar ook toen is door lenW duidelijk aangegeven niet meer verantwoordelijk te zijn voor EMV. Ook de GR zou graag willen weten welk ministerie verantwoordelijk is.

De deelnemer van **EZK** geeft aan dit signaal mee te nemen; de vraag is duidelijk.

De **Bestuursvoorzitter** vraagt of het helpt als het Kennisplatform en de GR hierover een brief schrijven aan de Tweede Kamer. De Tweede Kamer wilde tenslotte veel jaren geleden dat er een kennisplatform kwam.

De **voorzitter WF** geeft aan dat vaker wordt gezien dat bij verantwoordelijkheid voor een onderwerp terughoudend wordt gereageerd door ministeries. Een interdepartementale werkgroep oplossing kan een zijn.

De deelnemer van de **GR** geeft aan te overwegen gezamenlijk te willen optrekken met het Kennisplatform voor het schrijven van een kamerbrief.

De deelnemer van het **RIVM** geeft dat het aanschrijven van de DG's een goede optie is.

Het Centrum Duurzaamheid Milieu en Gezondheid van het RIVM heeft ook te maken met het zoeken naar verantwoordelijke departementen.

Besluit: het Kennisplatform en eventueel de GR schrijven een brief aan de Tweede Kamer en DG's over de wenselijkheid van coördinatie en eigenaarschap van het dossier EMV. De deelnemer van het RIVM kan bijdragen in contactpersonen en adressering.

5. Ontwikkeling nieuw voorzorgbeleid elektriciteitsvoorziening

Net als vorig jaar staat het onderwerp "*Nieuw voorzorgbeleid voor magneetvelden van hoogspanningslijnen en andere bronnen van de elektriciteitsvoorziening*" opnieuw in het concept Jaarplan 2022.

De AS licht toe: Bureau Lysias heeft een rapport opgesteld met voorstellen voor afstanden tot de elektrische infrastructuur, als vervanging voor het huidige magneetveldenbeleid. Het gaat niet alleen om hoogspanningslijnen, maar ook om ondergrondse kabels, hoogspanningsstations, opstijgpunten en transformatorhuisjes. Samen met gemeenten en netbeheerders heeft het Ministerie van EZK praktijkproeven uitgevoerd, vooral om vast te stellen of met vaste afstanden tot de elektrische infrastructuur kan worden gewerkt. De uitkomsten van deze praktijkproeven worden door Ingenieursbureau Witteveen & Bos samengevat in een leidraad.

Zodra deze leidraad beschikbaar is, wordt deze voorgelegd aan de directeuren, Minister Jetten van Klimaat en Energie (EZK) en Minister De Jonge van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (BZK). Daarnaast wordt de leidraad ook afgestemd met de Ministeries van VWS en IenW, maar waarschijnlijk niet voorgelegd aan de betreffende ministers.

Als de leidraad wordt goedgekeurd, zal naar verwachting publicatie plaatsvinden in de 2^e helft van 2022.

De deelnemer van TenneT geeft aan hierbij betrokken te zijn geweest en heeft dezelfde informatie als de AS. Afwachten wat er gebeurt met de leidraad en de toelichting op de technische maatregelen die de netbeheerders hebben gemaakt met Witteveen & Bos.

6. Onderzoek naar EMV

MobiKids

De voorzitter van het WF geeft een toelichting en vraagt de deelnemer van de UU waar nodig aan te vullen omdat IRAS bij het onderzoek betrokken is geweest. Bij publicatie van dit MobiKids-onderzoek is een Eerste Indruk overwogen, maar besloten is om korte informatie op de KP-website toe te voegen bij een aantal relevante pagina's op de website.

De deelnemer van de UU meldt hier niet veel aan toe te kunnen voegen. Het heeft lang geduurd voordat de publicatie gereed was. Dit werd vooral veroorzaakt doordat het in de conclusies lijkt alsof mobiele telefoons jongeren en kinderen beschermt tegen hersentumoren.

In het onderzoek betrof het zelf gerapporteerd telefoongebruik door kinderen en jongeren met akelige ziekten, die moeite hebben met het invullen van de gestelde vragen. Hierin is een behoorlijke vertekening opgetreden, vooral als de ouders gingen invullen voor de kinderen. Ouders blijken een nogal verschillende opvatting te hebben over de gestelde vragen m.b.t. mobiel bellen dan hun kinderen.

Een risico kan nooit helemaal worden uitgesloten, maar als er een risico is, dan zal dat heel klein zijn. Een sterk verband bestaat zeker niet.

Vergelijkingen met het Interphone onderzoek van 15 jaar geleden zijn moeilijk te maken. De andere technieken in die tijd (2G, GSM), geven een andere blootstelling; de blootstelling bij 2G was veel hoger dan bij de recentere netwerken. Daarnaast was het gebruik heel anders; tegenwoordig zijn er weinig kinderen meer die de telefoon aan hun oor houden. Deze ingewikkelde veranderingen moeten wel worden meegenomen in het onderzoek.

Het hele blootstellingsverhaal wordt binnenkort gepubliceerd; daaruit blijkt hoe enorm ingewikkeld het onderzoek in elkaar zit.

Toch lijkt de conclusie in dit onderzoek redelijk geruststellend.

Hopelijk komt er meer zicht op het geheel als de eerste resultaten van de COSMOS-studie komen (tweede helft 2022), waarbij mensen prospectief worden gevolgd en informatie over het telefoongebruik van de providers afkomstig is. Dit is betrouwbaarder is dan zelf-rapportage. Toch blijft ook dat ingewikkeld omdat ook in COSMOS de veranderde techniek en blootstelling moet worden meegenomen.

Anders omgaan met controverses rond onzekere nadelige effecten van nieuwe technologieën (CONZENT)

Een onderzoekster van het RIVM/UvA geeft een toelichting op haar post-doc onderzoek. Het onderzoek loopt twee jaar, binnen het Strategisch Programma van het RIVM (gestart in 2021). CONZENT is de afkorting van: anders omgaan met Controverses over ONZekere nadelige Effecten van Nieuwe Technologieën.

In dit onderzoek wordt de vraag gesteld: hoe kunnen overheden en kennisinstututen anders omgaan met diverse waarheidsclaims over de mogelijk schadelijke (gezondheids)effecten van elektromagnetische velden, specifiek van 5G?

Het onderzoek is gericht op innovatie en kennisontwikkeling, naar onderwerpen die extra aandacht behoeven of controversieel zijn, in dit geval over EMV van 5G.

Het uiteindelijke doel is te komen tot handelingsperspectief om anders om te gaan met potentiële kennisconflicten.

De opzet van het onderzoek wordt met een presentatie toegelicht.

Toezegging van het Kabinet voor meer onderzoek naar 5G

In 2020 adviseerde de GR om meer onderzoek te doen naar 5G.

Eind 2020 heeft het kabinet laten weten hierop in te zetten, met name naar blootstellingsscenario's (omdat de manier van blootstellen afwijkt van 3G en 4G) en naar mogelijke effecten bij de hoogste frequentieband van 26 GHz.

Na inventarisatie is besloten om die Nederlandse inzet aan te sluiten bij het internationale EU-HORIZON-programma. In 2021 is binnen HORIZON een call geweest voor EMV-onderzoeksvoorstellen, met specifiek aandacht voor 5G-onderwerpen. Vorig jaar zijn onderzoeksvoorstellen ingediend. Het is nu wachten op de bekendmaking van de toegekende onderzoeksprojecten, op dit moment is daarover nog geen inhoudelijke informatie beschikbaar.

De deelnemer van EZK meldt dat de Ministeries van EZK, VWS en IenW met deelname aan deze Horizon-call gezamenlijk inzetten op kennisopbouw.

Voor meer onderzoek naar EMV en Gezondheid is 30 miljoen Euro beschikbaar gesteld, met specifieke aandacht voor de 26 GHz band. Ook is een bijdrage toegezegd aan de WHO-analyse, het COSMOS-onderzoek en een meerjarige opdracht aan het RIVM om de vinger aan de pols te houden wat betreft elektromagnetische velden.

De Rijksdienst voor Ondernemend NL stimuleert Nederlandse kennisinstellingen deel te nemen van dit soort calls vanuit Europa. Daar kunnen onderzoekers terecht en worden onderzoekers samengebracht.

Vanuit RIVM worden de wetenschappers gevolgd.

Alle resultaten en papers moeten publiekelijk beschikbaar worden gesteld.

7. Algemene overwegingen omgang met nieuwe milieurisico's

De voorzitter van de Stichting EHS geeft een introductie over "Algemene overwegingen over omgang met nieuwe milieurisico's".

De presentatie gaat vooral over hoe snel (of juist niet) de overheid reageert op gebeurtenissen in de samenleving. Een overzicht wordt getoond van diverse gebeurtenissen en alarmerende zaken waardoor mensen ziek kunnen worden, voordat de overheid reageert.

In de presentatie wordt geconcludeerd dat de samenleving veel fundamenteeler moet nadenken, tevoren al nadenken over de mogelijke problemen van een nieuwe technologie.

De deelnemer geeft aan dat het MobiKids-onderzoek fundamenteel verkeerd is opgezet, en geeft een toelichting waarom de Stichting EHS van mening is dat we allemaal ziek worden van EMV. De deelnemer van Stralingsbewust Info/Wonen geeft aanvullend een weergave van een doorsnee dag in het leven van zijn echtgenote die elektrogevoelig is.

De presentatie wordt als bijlage bij dit verslag gevoegd.

8. Witte zone, stralingsarme zone

De afgelopen jaren is op bijna elke bijeenkomst van de klankbordgroep gesproken over de wens om een stralingsarme en/of stralingsvrije zone te realiseren. In zo'n stralingsvrije zone kunnen elektrogevoeligen 'op adem komen', omdat zij hier minder gezondheidsklachten hebben.

Daarnaast zijn er mensen die niet elektrogevoelig zijn maar toch graag stralingsarm willen wonen.

De voorzitter van het CF geeft een korte toelichting op wat er de afgelopen jaren wel of juist niet is gebeurd rond het realiseren van deze zones.

Namens Stichting EHS wordt een presentatie gegeven over dit onderwerp.

Dank aan het Kennisplatform voor de inzet, meedenken en medewerking tot nu toe.

In de presentatie wordt geconcludeerd dat EHS echt bestaat en dat het niet weg gaat.

Simpele natuurkundige oplossingen zijn voor handen, met genuanceerde hulpverlening, waardoor mensen met EHS weer aan de maatschappij kunnen deelnemen.

Gepleit wordt om niet weg te kijken, maar kennis te bundelen en sneller beschikbaar te stellen voor iedereen.

Het leed dat elektrogevoeligen ervaren en de hoge kosten die dit met zich meebrengt, wordt benadrukt.

De Stichting EHS is van mening dat een officiële/official status van de witte zone vanuit de Rijksoverheid onontbeerlijk is en dat het Kennisplatform hierin wellicht kan bemiddelen.

De presentatie wordt als bijlage bij dit verslag gevoegd.

De deelnemer van Stralingsbewust Info/Wonen geeft een toelichting op de wens om een stralingsarme zone in Nederland te realiseren. Het Kennisplatform heeft al veel gedaan, zoals het gesprek organiseren met de toenmalige staatssecretaris van EZK. Hij pleit voor een stralingsarme zone van bijvoorbeeld minimaal een kilometer van de dichtstbijzijnde zendmast af. Onder invloed van de 98% dekkinggraad die is vereist komen de nog beschikbare stralingsarme gebieden in rap tempo bloot te staan aan straling.

Stralingsbewust Info/Wonen heeft als wens, naar bijvoorbeeld de telecom (EZK en de providers), dat in de overblijvende stralingsarme gebieden de 98% dekkinggraad niet wordt ingevuld; er zijn gemeentes die willen meewerken.

Welk ministerie is bereid om een 5 km bij 5 km stralingsarm-gebied te realiseren?

Door verkoop van eigen huizen is geld beschikbaar.

De deelnemer van Stralingsbewust Info/Wonen doet een oproep aan de deelnemers van de ministeries om hieraan mee te werken.

Tot slot betreurt de deelnemer dat niet sneller meer geld beschikbaar is zodat het RIVM onderzoek kan doen.

9. W.v.t.t.k. / Rondvraag

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

Niets meer aan de orde zijnde, bedankt de bestuursvoorzitter alle aanwezigen voor hun deelname en hun inbreng. Voor de aanwezigen bij het RIVM staat een hapje en een drankje klaar in de hal.

10. Sluiting

De voorzitter bedankt alle aanwezigen voor hun inbreng, maar ook voor de discipline die met een hybride bijeenkomst is gemoed.

Hierna sluit de voorzitter de vergadering.